

NAZWY ULIC ŻYCHLINA

Abstrakt

Historia Żychlina małego miasteczka pogranicza Ziemi Łęczyckiej i Mazowsza sięga XIV wieku. Początkowo jego zabudowa oznaczana była kolejnymi numerami niezależnie od przebiegu używanych nazw zwyczajowych traktów komunikacyjnych. Nazwy ulic w mieście pojawiły się prawdopodobnie na początku XVIII wieku i miały charakter topograficzny związany z miejscowościami do których prowadziły (Łowicka, Poznańska, Warszawska). W 1860 r. istniało 6 ulic i Rynek oraz plac na targ koński i bydłęcy. Obecnie w Żychlinie istnieje 59 ulic i placów. Wśród nich największą grupę stanowią ulice o nazwach osobowych oraz nazwach miejsca. Nie zachowały się nazwy związane z lokalną historią miasta takie jak: Podwale, Warszawska, Zakościelna, Poznańska, Łowicka.

Słowa kluczowe: Żychlin, nazwy ulic

W mieście Żychlinie znajduje się ulic 7 mianowicie: Podwale, Rynek, Poznańska, Warszawska, Łowicka, Szczygła i Żabia. Place są następujące: na targ koński, bydłęcy i świński¹. Tak raportował władzom nadrzędnym burmistrz miasta Stanisław Tański w maju 1860 r. Informacja ta oznacza, że Żychlin jeszcze w połowie XIX wieku był małym miasteczkiem z zaledwie kilkoma ulicami. Wkrótce po tej dacie, tj. w 1870 r. utracił prawa miejskie, które zostały mu przywrócone w 1924 r. Historia Żychlina sięga XIV wieku, kiedy to uzyskał prawa lokacyjne obok istniejącej osady targowej Wsi Żychelskiej, położonej u zbiegu dróg komunikacyjnych i handlowych, w pobliżu grodu i dogodnej przeprawy przez rzekę Słudwię².

Od początku istnienia miasta lokacyjnego stosowana była w nim zasada oznaczania nieruchomości kolejnymi numerami w oderwaniu od przebiegu ulic i używanych nazw zwyczajowych traktów komunikacyjnych (por. rys. 1). Podobnie zasadę tą stosowano w innych ośrodkach miejskich. W latach późniejszych aż do czasów współczesnych wielokrotnie dokonywano zmian numeracji domów, m. in. w latach 1865–1866, 1929 z uwagi na wzrost zabudowy.

Brak jest dokładnych informacji i danych od kiedy w Żychlinie pojawiły się nazwy ulic. Prawdopodobnie stało się to na początku XVIII wieku. W okresie rządów pruskich, po III rozbiórce Polski, w latach 1793–1806 żychlińskie ulice miały już swoje nazwy.

Miasto liczyło wówczas 743 mieszkańców (1797 r.) żyjących w 77 domach (1798 r.)³, a nazwy dróg miały charakter topograficzny, związany z nazwami miejscowości do których prowadziły (Łowicka, Poznańska, Warszawska).

Układ przestrzenny miasta przedstawia plan z 1811 r. Pokazana tam zabudowa jest zwarta tylko w obrębie rynku, na przedmieściach domy ustawione są luźno niezależnie od ulic. Na planie opisane zostały jedynie dwa trakty komunikacyjne: ulice Poznańska i Warszawska, a wszystkie domy i posesje ponumerowane.

Z różnych dokumentów XIX wieku wynika, że w tym okresie używano następujących nazw: Warszawska, Poznańska, Łowicka, Żabia, Podwale, Zakościelna wcześniej zwana Szczyglą, a później Płocką, Przechodnia, Stary i Nowy Rynek, Targ Koński. W okresie po Powstaniu Styczniowym 1863 r. nazwy i liczba ulic w mieście nie uległa zmianie, o czym informuje o tym plan miasta z 1869 r., na którym naniesiono ówczesną zabudowę oraz nazwy głównych dróg i placów.

Zabudowa miasta była w dużej mierze drewniana, nietrwała i ulegała licznym klęskom żywiołowym jakie nawiedzały miasto od XVI do połowy XIX wieku. Najgroźniejszy pożar wybuchł w 1852 r. i zniszczył 31 budynków, w tym 13 domów mieszkalnych pierzei południowej rynku.

Wzmożony ruch budowlany w Żychlinie obserwujemy między 1864 a 1914 r. Liczba ludności wzrosła z 2490 (1865 r.) do 5022 osób (1913 r.), a domów mieszkalnych odpowiednio z 153 do około 300⁴.

¹ Opis statystyczny miasta Żychlina z 25 maja 1860 r. [w:] J. Józefcki, Żychlin, Żychlin 1997, s.145.

² Szczegółowe informacje dot. miasta lokacyjnego patrz artykuł autora Żychlin – początki rozwoju przestrzennego prywatnego miasteczka lokacyjnego [w:] „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 2010, nr 3, s. 13-25.

³ Dane wg J. Józefcki, Żychlin..., s. 62.

⁴ W 1921 r. w mieście istniały już 422 budynki mieszkalne, Dane wg B. Popławski, Geneza i rozwój przestrzenny

Kościół pw. św. Piotra i Pawła przy Starym Rynku, dziś Plac 29 Listopada

Fot. Grzegorz Gołębiowski, 2020 r.

Rozbudowie uległy wyloty ważniejszych dróg dojazdowych, wykształciły się przedmieścia miasta – Buszkowskie, Sannickie, Pasiemie. Przyczyną tego wzrostu był rozwój przemysłu tak w mieście jak i okolicy⁵.

Zwrot w rozwoju miasta nastąpił po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Osada odzyskała status miasta, a jej powierzchnia została powiększona. W granicach miejscowości znalazły się: sąsiedni Walentynów, część Budzyna, Stara Pasiaka, Folwark Żychlin i dawna Szlachecka Dróżka. Wzmógł się ruch budowlany głównie na przedmieściach miasta i na ulicy G. Narutowicza, prowadzono wiele prac porządkowych – brukowano ulice i place, zakładano chodniki, oświetlenie, kanalizację, zadrzewianie ulic. Powstało wiele nowych traktów komunikacyjnych takich jak: Strzelecka, Dobrzeleńska, Fabryczna, Młyńska, Wiejska, Romualda Traugutta, Pańska, Cicha i inne. W tym czasie przemianowano ul. Żabią na Tadeusza Kościuszki (1917 r.), Nowy Rynek na Plac Marszałka Piłsudskiego (1931 r.) i ul. Pasiacką na Bronisława Pierackiego (1934 r.).

W 1930 r. urządzono (uporządkowano, wybrukowano, wykonano chodniki) w całości ulice: Pasiacką, Zdrojową, Szkolną, Złotą, Sądową, Budzyńską i Dobrzeleńską oraz częściowo Szymanowską, Buszkowską, Stary Rynek, Nowy Rynek, Sannicką i Gąbińską⁶. W latach 30. ubiegłego wieku urządzono także Park

miasta Żychlina, [w:] MG Biblioteka Publiczna w Żychlinie (mps) tabela s.11.

⁵ W mieście powstały fabryki wyrobów miedzianych Orłowskiego, narzędzi rolniczych Andrzejewskiego, garbarnie, kociarnie, młeczarnia, młyny, rozwijało się rzemiosło, a w okolicy funkcjonowały cukrownie w Walentynowie, Dobrzeleńcu, Tomczynie, Modelu.

⁶ W 1931 r. powierzchnia arterii i placów wynosiła 12 ha, z których jezdnie stanowiły 10 ha, a chodniki 2 ha. Jezdnie o nawierzchni brukowanej miały powierzchnię 8 ha, a niebrukowanej 2 ha (dane statystyczne wg GUS 1933 r.).

Domy przy Pl. 29 Listopada

Fot. Grzegorz Gołębiowski, 2020 r.

Z lewej dawna wieża transformatorowa przy Pl. 29 Listopada

Fot. Grzegorz Gołębiowski, 2020 r.

Miejski z boiskiem sportowym w dawnym wyrobisku piasku i żwiru przy ul. Tadeusza Kościuszki.

Po 1949 r. rozbudowano przyfabryczne Osiedle Wyzwolenia, na którym wytyczono wiele nowych ulic takich jak: Jarostawa Dąbrowskiego, Ludwika Waryńskiego, Adama Mickiewicza, Juliana Tuwima, Hanki Sawickiej i inne. W latach 70. XX wieku zbudowano z wielkiej płyty osiedle nazwane Romualda Traugutta oraz utworzono ul. Łąkową.

Nazwy ulic nie tylko pełnią funkcję ułatwiającą poruszanie się w mieście lecz także spełniają rolę podobną do pomników, przywołując osoby uznane za godne upamiętnienia oraz miejsca lub zdarzenia warte wyróżnienia. Dlatego były i są drażliwe w różnych warunkach politycznych, szczególnie przy zmianach ustrojowych. Tak było podczas zaborów, okupacji niemieckiej, czy współcześnie po 1945 i 1989 r., ale także przy zmianach władz lokalnych. Żychlin w okresie Królestwa Polskiego tj. podporządkowaniu władzy Cesarstwu Rosyjskiemu, kiedy obowiązywało stosowanie języka rosyjskiego, miał szczęście ustrzec się przed takimi zmianami. Na przełomie XIX i XX wieku, podczas intensywnego rozwoju miasta, kiedy to jego powierzchnia wzrosła prawie 5-krotnie, a liczba domów 3-krotnie⁷ powstało wiele nowych dróg.

⁷ Powierzchnia miasta wzrosła z 180,3 ha w 1890 r.

Ul. Gabriela Narutowicza
Fot. Grzegorz Gołębiowski, 2020 r.

Domy przy ul. 1 Maja
Fot. Grzegorz Gołębiowski, 2020 r.

Uchwały w tej sprawie podejmował magistrat i Rada Miasta. Utworzono lub dokonano zmian takich ulic jak: Kościuszki, Sądowa, Strzelecka, Narutowicza, Modelska, Cmentarna, Nowy Rynek, Pierackiego. Pojawiły się także zwyczajowe nazwy osiedli czy skupisk domów miejskich: Kurza Jama, Bidoszki, Dołek jako relikwiny ubogich mieszkańców.

W 1924 r., gdy w Radzie Miejskiej przewagę uzyskały partie lewicowe z dominacją partii żydowskich reprezentujących ludność miasta wyznania mojżeszowego, dokonano zmian w nazwach niektórych ulic, szczególnie na obszarach ich zamieszkania. I tak np.: ul. Warszawską prowadzącą do cmentarza żydowskiego nazwano Berka Joselewicza, a ulicę Sądową (d. Nową) w pobliżu synagogi – Zygielmana. Po 10 latach i zmianach władz miasta w kolejnych wyborach przywrócono nazwy ulic dawniej używane.

W czasie okupacji niemieckiej nazwy wszystkich ulic miasta zmieniono nadając im znaczenie i brzmienie, afirmujące reżim hitlerowski lub brzmienie niemieckie dawniej nazwy np.: Adolf Hitler Platz, Ritterstrasse, Strasse der SA, Bahnhofstrasse, Gombiner Strasse itp.

do 910 ha w 1932 r., a liczba domów odpowiednio z 205 do 607. Dane wg B. Poptawski, *Geneza...*, tabela s. 11.

Ruiny dawnej synagogi przy ul. Zdrojowej
Fot. Grzegorz Gołębiowski, 2020 r.

W 1948 r. w okresie Polski Ludowej dokonano zmian nazwy siedmiu ulic: Bronisława Pierackiego na 1 Maja, Orłąt na Stefana Żeromskiego, ks. Stanisława Brzóska na ks. Piotra Ściegiennego, Plac Józefa Piłsudskiego na Pl. Gen. Karola Świerczewskiego, Al. Racławicką na Cmentarną, Strzelecką na Norberta Barlickiego, ks. Ignacego Skorupki na ks. Wacława Blizińskiego. Władze PRL usunęły z przestrzeni publicznej nazwy jednoznacznie kojarzące się z przedwojenną Rzeczypospolitą i zwycięstwem nad bolszewikami w 1920 r.

Po transformacji ustrojowej w 1989 r. niektóre z nazw przedwojennych przywrócono – np. al. Racławicką. Równocześnie z planu miasta, głównie na jego przedmieściach, zniknęło wiele nazw ulic, które istniały przed 1939 r., z uwagi na zmiany w układzie przestrzennym zabudowy lub przedłużenie istniejących np. ul. Pańska stała się ul. Traugutta, a Parkowa – ul. Kościuszki. Zlikwidowano m.in. ul. Nowo-projektowaną, Kutnowską, 15-Sierpnia, Wileńską, Pocztową, Kazimierza Jagiellończyka, Szymanowską. Znakiem nowych czasów była zamiana pl. Gen. Karola Świerczewskiego na pl. Jana Pawła II. W ten sposób plac nie wrócił do swojej przedwojennej nazwy pl. Marszałka Józefa Piłsudskiego i jednocześnie Żychlin jest chyba jednym z niewielu miast w Polsce, który nie ma ulicy bądź placu J. Piłsudskiego.

W 2017 r. na podstawie referendum przeprowadzonego wśród mieszkańców miasta, zgodnie z Ustawą z kwietnia 2016 r.⁸ dokonano zmiany nazw trzech ulic: Hanki Sawickiej na inż. Zygmunta Okoniewskiego (nb. nazwa ta istniała przed wojną - d. Fabryczna była przemianowana w 1936 r. po śmierci inżyniera), Janka Krasickiego na Ignacego Krasickiego i Juliana Marchlewskiego na Marii Kopnickiej.

⁸ Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej.

Domy przy ul. Jana Kilińskiego
Fot. Grzegorz Gołębiowski, 2020 r.

Analizując zmiany nazw ulic i placów możemy prześledzić historię i rozwój przestrzenny miasta (tablica nr 1). Tak np. w Żychlinie począwszy od miasta lokacyjnego RYNEK (ob. Pl. 29 Listopada) stanowi centrum życia handlowego i publicznego. Tu odbywały się targi umożliwiające kontakt mieszkańców z kupcami sąsiednich miejscowości. W końcu XVII wieku jego powierzchnia okazała się za małą, co spowodowało podwojenie jego powierzchni poprzez

przesunięcie wschodniej pierzei rynku. Równocześnie potrzeba i specjalizacja handlu umożliwiła utworzenie rynku dla handlu bydłem – zwanego Końskim Targiem, dawniej stanowiącym rynek Wsi Żychelskiej (ob. Pl. Wolności). Podczas porządkowania struktury przestrzennej miasta, na początku XIX wieku, oprócz istniejącego Rynku utworzono za kościołem parafialnym Nowy Rynek. Obecnie, gdy place te utraciły swoje pierwotne funkcje zostały zamienione na zadrzewione lub ozdobne parki i zielone.

Interesującym jest pochodzenie nazwy ulicy PODWALE, używanej w XVIII-XIX wieku. Nazwa ta wywodzi się z jej przebiegu przy wałach obronnych otaczających miasto jakie istniały przed przesunięciem wschodniej pierzei rynku.

Spośród obecnie istniejących w mieście 59 ulic i placów (por. załącznik 1) największą grupę liczącą 24 ulice, stanowią ulice o nazwach osobowych m.in. Barlickiego, Kilińskiego, Kościuszki, Traugutta, Narutowicza, Łukasińskiego itp. oraz o nazwach miejsca (ogółem 17 ulic) np.: Krótka, Łąkowa, Kolejowa, Mała, Żłota, Polna itp. Nieliczne są nazwy ulic

Rys. 1. Główne ulice w 2019 r. na terenie Starego Miasta w Żychlinie.

Źródło: opracowanie własne

1. Pl. 29 Listopada; 2. Pl. Jana Pawła II; 3. Pl. Wolności

nadane jako drogowaskazy (Dobrzelińska, Sannicka, Cmentarna, Zdrojowa) oraz odnoszące się do wydarzeń historycznych (Pl. 29 Listopada, Pl. Wolności, Al. Racławickie, 1 i 3 Maja) i zawierające nazwy kwiatów (Chabrowa, Jaśminowa, Różana itp.). Nie zachowały się nazwy związane z lokalną historią miasta takie jak: Podwałe, Warszawska, Zakościelna, Poznańska, Łowicka. Wyjątek stanowią dwie ulice: Aleksandra Orłowskiego i Zygmunta Okoniewskiego (por. załącznik 2).

Najdłuższą historyczną arterią miasta jest ulica Gabriela Narutowicza, najbardziej znana z racji swej funkcji komunikacyjnej i handlowo-usługowej tak w przeszłości jak i obecnie. Prowadzi do stacji kolejowej oraz głównego miejsca pracy mieszkańców jakim

była dawniej cukrownia Walentynów, później fabryka Brown Boveri a obecnie EMIT. Poprzednio nosiła nazwę Łowickiej i Budzyńskiej, a po przyłączeniu sąsiedniego Budzyna i Walentynowa położonych za rzeką Słudwią została przedłużona i obecnie sięga do granic Grabowa. W latach 90. ubiegłego wieku wprowadzono na niej ruch jednostronny, a jej główną funkcję komunikacyjną przejęła równolegle biegnąca ul. Traugutta i Orłowskiego będące obwodnicą Starego Miasta.

Współcześnie zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami historyczne nazwy ulic i placów mogą podlegać ochronie jako zabytki niematerialne. Żychlin takich nazw nie posiada.

Tablica 1. Najstarsze ulice i place Żychlina

Lp.	Nazwa współczesna	Nazwa pierwotna	1800-1889	1890-1921	1922-1939	1940-1944	Czasy PRL
1	Plac 29 Listopada	Rynek (pierwotnie o pow. 4800 m ² w XVIII w. 9700 m ²)	Stary Rynek (od 1855)	Stary Rynek	Plac 29 Listopada (od 1932)	Adolf Hitler Platz	Plac 29 Listopada
2	1 Maja	Trakt do Poznania	Poznańska	Pasiecka (od 1914)	Pierackiego (od 1934)	Rathausstrasse	1 Maja
3	Łukasińskiego	Trakt do Luszyna	Warszawska	Warszawska	Berka Joselewicza (1927-1931) Buszkowska	Poststrasse	Łukasińskiego
4	Narutowicza	Trakt do Orłowa i Łęczycy	Łowicka	Budzyńska	Narutowicza (od 1923)	Bahnhofstrasse	Narutowicza
5	Ks. Ściegiennego	Trakt do Gąbina i Płocka	Szczygła Płocka (1857) Zakościelna	Zakościelna	Ks. Brzoński	Ritterstrasse	Ks. Ściegiennego
6	Kościuszki	Nie istniała	Żabia	Żabia	Kościuszki (od 1917)	Strasse der SA	Kościuszki
7	Kilińskiego	Nie istniała	Częściowo Tylna	Nowa (1893-1896) Sądowa	Sądowa Zygielmana (1923-1927) Kilińskiego (od 1929)	Markgrafenstrasse	Kilińskiego
8	Plac Jana Pawła II	Nie istniała	Podwał, Nowy Rynek (od 1862)	Podwał, Nowy Rynek	Głowackiego Plac Marszałka Piłsudskiego (od 1931)	Kirchenplatz, Gombiner Strasse	Plac Gen. Świerczewskiego (do 2002)
9	Plac Wolności	Plac targowy Wsi Żychelskiej (XIV-XVw.)	Koński Targ	Koński Targ	Plac Wolności (1927-1937) Plac 11 Listopada (od 1938)	Marktplatz	Plac Wolności
10	Sannicka	Trakt do Osmolina i Zagrób		Modelska (1888-1914)	Sannicka	Luisenstrasse	Sannicka

Załącznik 1. Grupy nazw ulic Żychlina w granicach administracyjnych miasta. Opracowanie Autora według rejestru TERYF-GUS z dnia 16.01.2018 (www.stat.gov.pl)

- 1. Nazwy ulic stanowiące drogowskazy:** Dobrzelińska, Sannicka, Zdrojowa, Cmentarna.
- 2. Nazwy osobowe:** Norberta Barlickiego, Wacława Blizińskiego, Henryka Dąbrowskiego, Bartosza Głowackiego, Pl. Jana Pawła II, Jana Kilińskiego, Marii Konopnickiej, Tadeusza Kościuszki, Ignacego Krasickiego, Waleriana Łukasińskiego, Adama Mickiewicza, Gabriela Narutowicza, Zygmunta Okoniewskiego, Aleksandra Orłowskiego, Bolesława Prusa, Mikołaja Reja, Henryka Sienkiewicza, Juliusza Słowackiego, Piotra Ściegiennego, Romualda Traugutta, Juliana Tuwima, Ludwika Waryńskiego, Stefana Żeromskiego, Osiedle Romualda Traugutta.
- 3. Nazwy miejsca:** Cicha, Dobra, Dolna, Graniczna, Kolejowa, Krótka, Łąkowa, Mała, Nowa, Połowa, Pomorska, Przeskok, Spacerowa, Śląska, Wiejska, Wspólna, Złota.
- 4. Nazwy zawodów:** Fabryczna, Młyńska.
- 5. Nazwy odnoszące się do wydarzeń historycznych:** Pl. 29 Listopada, 1 Maja, 3 Maja, Pl. Wolności, Al. Raclawickie.
- 6. Nazwy odnoszące się do kwiatów:** Chabrowa, Jaśminowa, Konwaliowa, Kwiatowa, Ogrodowa, Różana, Wrzosowa

Załącznik 2. Krótkie informacje biograficzne byłych i obecnych patronów niektórych ulic Żychlina (pominięto biogramy powszechnie znanych postaci m.in.: pisarzy, Tadeusza Kościuszki, gen. Henryka Dąbrowskiego i papieża Jana Pawła II)

1. Norbert Barlicki (1880–1941)

Działacz ruchu robotniczego, członek PPS, od 1919 do 1933 r. poseł na sejm, wieloletni wiceprezes i prezes klubu poselskiego PPS. W 1930 r. aresztowany i osadzony w twierdzy brzeskiej. W latach 1936–1937 redaktor „Dziennika Popularnego”. W 1940 r. aresztowany przez Niemców, zginął w obozie Auschwitz (Oświęcim).

2. Ks. Wacław Bliziński (1870–1944)

Od 1900 r. proboszcz w Liskowie koło Kalisza. Działacz spółdzielczy i społeczno-kulturalny, polityk ludowy, poseł i senator RP. W Liskowie założył sierociniec, szkoły, kółko rolnicze, mleczarnię spółdzielczą, dom ludowy, ośrodek zdrowia, sklep i kasę kredytową. Działacz PSL „PIAST” w latach 1917–1918 i założyciel Polskiego Zjednoczenia Ludowego, z ramienia którego został posłem na Sejm Ustawodawczy w 1919 r. Pełnił funkcję dyrektora Departamentu Opieki Społecznej w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej, był wiceprezesem Sądu Marszałkowskiego. Pochowany na cmentarzu w Liskowie.

3. Ks. Stanisław Brzóska (1832–1865)

Ksiądz, dowódca partyzancki w powstaniu styczniowym 1863 r. Mianowany generałem i naczelnym kapelanem wojsk powstańczych. Walczył na Podlasiu do grudnia 1864 r. na czele oddziału złożonego głównie z chłopów. Ujęty przez Rosjan został stracony w 1865 r. przez powieszenie na Rynku w Sokółowie Podlaskim razem z adiutantem Franciszkiem Wilczyńskim. Pochowany po kryjomu w jednej z fos twierdzy brzeskiej.

4. Bartosz GŁOWACKI (ok.1758-1794)

Chłop, kosynier w powstaniu kościuszkowskim 1794 r. i uczestnik ataku na rosyjskie armaty w bitwie pod Raclawicami. Mianowany przez T. Kościuskę oficerem. Poległ w bitwie pod Szczekocinami. Pochowany w Kielcach koło kościoła katedralnego.

5. Berek Joselewicz (1764–1809)

Żydowski kupiec, oficer powstania kościuszkowskiego 1794 r., sformował żydowski pułk kawalerii. Po upadku powstania wyjechał do Galicji. W 1798 r. na wezwanie gen. Dąbrowskiego przybył do Włoch, uczestniczył w walkach z Rosjanami pod Novi, Bosco. W 1807 r. otrzymał awans na dowódcę szwadronu 5 pułku strzelców konnych w składzie Legionów Dąbrowskiego. Poległ w potyczce z wojskami austriackimi pod Kockiem. Pochowany przy drodze do Białobrzegów.

6. Jan Kiliński (1760–1819)

Szewc, radny miejski Warszawy, jeden z przywódców insurekcji warszawskiej 1794 r., walczył na czele ludności Warszawy. Od 1794 do 1796 r. więziony przez Rosjan w twierdzy Pietropawłowskiej koło Petersburga. Zmarł w 1819 r. w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

7. Jan Krasicki (1919–1943)

Działacz młodzieżowy ruchu komunistycznego (pseudonim „Janek”, „Kazik”). W latach 1937–1938 członek Organizacji Młodzieży Socjalistycznej „Życie”. W 1942 r. członek Komitetu Warszawskiego PPR i oficer Gwardii Ludowej. Współorganizator i przewodniczący Związku Walki Młodych. Aresztowany w Warszawie, zginął podczas próby ucieczki zastrzelony przez Niemców. Pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie.

8. Ks. Ignacy Krasicki (1735–1801)

Od 1766 r. biskup warmiński. Uczestnik obiadów czwartkowych u króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w latach 1764-1766. Po III rozbiore Polski w 1795 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim. W latach 1798–1799 wydawał czasopismo „Co tydzień”. Wybitny pisarz polskiego oświecenia, krytyk szlacheckiego sarmatyzmu, autor poematu *Monachomachia*, bajek, komedii, utworów powieściowych, powiastek filozoficznych. Zmarł w Berlinie, pochowany w Bazylice Prymasowskiej Sanktuarium św. Wojciecha w Gnieźnie.

9. Walerian Łukasiński (1786–1868)

Major wojsk Królestwa Polskiego. W 1819 r. współzałożyciel Wolnomularstwa Narodowego, które przekształcił w 1821 r. w Narodowe Towarzystwo Patriotyczne. Aresztowany w 1822 r., więziony do końca życia w Szlisselburgu, tam też został pochowany w nieznanym miejscu.

10. Julian Marchlewski (1866–1925)

Działacz polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego (pseudonim „Karski”, „Kujawski”). Publicysta, redaktor prasy socjalistycznej. Uczestnik rewolucji rosyjskiej 1905 r., więziony w twierdzy modlińskiej. W 1919 r. współtwórca Kominternu (Międzynarodówki Komunistycznej). W 1920 r. postawiony przez Lenina na czele Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski w Białymstoku. W 1924 r. wyjechał do Włoch na leczenie, gdzie zmarł. W 1950 r. urnę z jego prochami złożono do grobowca na warszawskim Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

11. Gabriel Narutowicz (1865–1922)

Inżynier konstruktor, profesor Politechniki w Zurichu, polityk. W 1920 r. minister robót publicznych, w 1922 r. minister spraw zagranicznych. 9 grudnia 1922 r. wybrany pierwszym prezydentem RP. Zastrzelony przez prawicowego nacjonalistę Eligiusza Niewiadomskiego w gmachu warszawskiej Zachęty. Pochowany w Bazylice Archikatedralnej w Warszawie.

12. Zygmunt Okoniewski (1877–1936)

Zastępca dla miasta Żychlina inżynier elektromechanik. W 1921 r. twórca i naczelny dyrektor „Polskich Zakładów Elektrycznych Brown-Boveri S.A. w Żychlinie.” Zakłady utworzył w adaptowanych budynkach dawnej cukrowni Walentynów. W 1926 r. wykupił i rozbudował podobną fabrykę w Cieszynie. Obie fabryki stworzyły podwaliny przemysłu transformatorów, maszyn i aparatów elektrycznych w niepodległej Polsce. Po kryzysie ekonomicznym i zamknięciu fabryki w Żychlinie, z jego inicjatywy wznowiono produkcję w przekształconej firmie „Zakłady Elektromechaniczne Rohn-Zieliński S.A. licencja Brown-Boveri.” Zmarł w Warszawie, pochowany na cmentarzu w Żychlinie.

13. Aleksander Orłowski (1822–1887)

Kotlarz warszawski, który po śmierci pierwszej żony przeniósł się w 1860 r. do Żychlina. Utworzył spółkę ze ślusarzem żychlińskim Mardbachem i zorganizował fabrykę wyrobów miedzianych na posesji przy ul. Pasięckiej (d. Poznańskiej, ob. 1 Maja). Fabryka A. Orłowskiego otrzymywała surowy metal z zakładu hutniczego miedzi osińskiej w powiecie brzezińskim i wyrabiała różne urządzenia dla gorzelni i cukrowni. Była jedyną tego rodzaju w Guberni Warszawskiej. Do 1882 r. A. Orłowski był także właścicielem pierwszego w Żychlinie młyna parowego znajdującego się na tej samej posesji co fabryka wyrobów miedzianych. A. Orłowski zmarł w wieku 85 lat, pochowany na cmentarzu żychlińskim.

14. Bronisław Pieracki (1895–1934)

Polityk, pułkownik Wojska Polskiego, w latach 1930-1931 minister bez teki, poseł na Sejm RP. Od 1931 r. minister spraw wewnętrznych, jeden z najbliższych współpracowników J. Piłsudskiego po przewrocie majowym. Zamordowany w zamachu przez nacjonalistów ukraińskich, pochowany na tzw. Starym Cmentarzu w Nowym Sączu.

15. Hanka Sawicka (1917–1943)

Właściwie Hanna Krystyna Szapiro. Działaczka młodzieżowego ruchu komunistycznego: związana z organizacją „Spartakus”, współzałożycielka Związku Walki Młodych. W 1943 r. ciężko ranna w starciu z hitlerowcami na ul. Mostowej w Warszawie. Zmarła na Pawiaku. Pochowana na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

16. Ks. Ignacy Skorupka (1893–1920)

Ksiądz, ukończył seminarium duchowne w Warszawie, po czym w 1914 r. skierowany do Akademii Duchownej w Piotrogradzie. Był krótko proboszczem w Bogorodsku koło Moskwy. Pod koniec 1918 r. wrócił z Rosji do Polski, został wikariuszem w łódzkiej parafii, a w 1919 r. zastępcą proboszcza w Ojrzanowie koło Grodziska Mazowieckiego. We wrześniu tego roku został archiwistą Kurii Metropolitalnej w Warszawie. W 1920 r. zgłosił się na ochotnika i został kapelanem wojskowym. W bitwie warszawskiej zginął 14 sierpnia 1920 r. pod Ossowem koło Radzymina podczas udzielania żołnierzowi ostatniego namaszczenia. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

17. Ks. Piotr Ściegienny (1801–1890)

Ksiądz, organizator Związku Chłopskiego w rejonie Kielc (1884), działacz rewolucyjno-demokratyczny, autor „Złotej księżeczki.” W 1846 r. aresztowany i skazany na śmierć za przygotowywanie powstania chłopskiego. W 1858 r. utaskawiony i zesłany na katorgę na Syberii, z której wrócił w 1871 r. Zmarł w Lublinie, pochowany w grobowcu biskupa lubelskiego Kazimierza Wnorowskiego.

18. Romuald Traugutt (1826–1864)

Ostatni dyktator powstania styczniowego 1863 r. Podczas Wiosny Ludów 1849 r. i wojny rosyjsko-tureckiej w 1853 r., jako oficer armii rosyjskiej brał udział w walkach o Sewastopol, po czym został skierowany do Petersburga, gdzie wykładał w szkole wojskowej. W 1862 r. po śmierci żony i dwójki dzieci odszedł z wojska. Po wybuchu powstania początkowo odmówił w nim udziału, później dołączył do powstańców. Przybył do Warszawy, gdzie oddał się do dyspozycji Wydziału Wojny Rządu Narodowego. Został mianowany generałem i wysłany do Paryża w celu uzyskania wsparcia dla powstania. W październiku 1863 r. przyjął funkcję dyktatora powstania. W kwietniu 1864 r. został aresztowany i osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, skazany na śmierć 5 sierpnia 1864 r. Stracony przez Rosjan na stokach Cytadeli razem z innymi uczestnikami powstania.

19. Ludwik Waryński (1856–1889)

Ideolog i działacz ruchu robotniczego, twórca Socjalno-Rewolucyjnej Partii „Proletariat.” W 1876 r., po wydaleniu ze studiów za działalność polityczną, przyjechał do Warszawy, zatrudnił się jako ślusarz w fabryce Lilpopa, gdzie zakładał robotnicze kasy oporu. Działał krótko we Lwowie i Krakowie. Został aresztowany w 1879 r. i sądzony rok później, zmuszony do opuszczenia Galicji. W latach 1880–1881 działał na emigracji w Genewie. W 1881 r. wrócił do Warszawy i w sierpniu 1882 r. utworzył

Międzynarodową Socjalno-Rewolucyjną Partię „Proletariat”. Po kilku akcjach protestacyjnych i zorganizowanych strajkach został aresztowany i w 1885 r. skazany na 16 lat katorgi, którą odbywał w twierdzy Szlisselburskiej. Zmarł na gruźlicę, mając 33 lata.

Bibliografia

- J. Józefcki, *Żychlin, Żychlin* 1997.
- B. Poptawski, *Żychlin – początki rozwoju przestrzennego prywatnego miasteczka lokacyjnego*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 2010, nr 3, s. 13-25.
- B. Poptawski, *Geneza i rozwój przestrzenny miasta Żychlina*, [w:] MG Biblioteka Publiczna w Żychlinie (mps).
- B. Sadurska, *Studium urbanistyczno-konserwatorskie miasta Żychlina, woj. płockie*, PP PKZ Oddz. w Toruniu, Toruń 1984, mps, (zbiory WUKZ Skierniewice).
- H. Samsonowicz, *Ulice w mieście średniowiecznym, szlak, miejsce działań, przekaz informacji*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1998, t. XLVI, nr 3-4, s. 221-223.
- P. Stasiak, *Żychlin dzieje miasta i gminy w latach 1918-1975*, Żychlin 2017.
- A. Wyrobisz, *Nazwy ulic, placów i dzielnic w miastach polskich: nośniki informacji – źródła historyczne – zabytki kultury*, „Przegląd Historyczny” 1999, nr 4, s. 511-523.

ŻYCHLIN STREET NAMES

Summary

History of Żychlin small town on borderland of land of Łęczyca and Masovia voivodeship reaches XIV century. Firstly its buildings were marked with consecutive numbers despite the current names of communications high roads. Street names in the city appeared probably in early XVIII century and had topographical character connected to the towns where they led (Łowicka, Poznańska, Warszawska). There were 6 streets, market and square for horse and cattle market in 1860. Nowadays in Żychlin there are 59 streets and squares. Amongst them the biggest group are avenues of personal names and place names. No names connected to the local city history has survived (Podwale, Warszawska, Zakościelna, Poznańska, Łowicka).

Keywords: Żychlin, street names